

els nostres grans poetes l'han usat en ritmes inoblidables, des de Cerverí i Ausiàs fins als accents moderns del «Sant Francesc s'hi moria» i el «quan de tu s'allunya d'enyorança *es mor*» verdaguerians; «entre el saïó que clava en creu i el Just que hi *mor* de qui és la glòria?» d'Apelles Mestres; «demà, lluny del teu roser, / d'enyorament me *moriré*», Maragall; «amagaven la cara els àngels d'amargues menes de *morir*», Josep Carner (*Mort de Companys*); i aquella «pàtria que *mori* tan bella» de Ventura Gassol i de Joan Fuster, que tants morts han feta immortal.

Unes poques formes de conjugació poc conegudes. En el Subj. Pres., en lloc del tipus corrent *muira*, en ross. ant. es troba sovint *mura* (anys 1303, 1363, 1351, 1398), i en lloc de *muir* l'Ind. *mur* (1388), *InvLC*; en els *Sermons* de StVicentF en parlar morellà trobem un *muyro* molt insòlit («yo qui só son fill *muyro-m* de fam», volum Harrison, 129v6); són ben conegudes les formes analògiques modernes *muic* (val.), *moro* (cat. central), menys ho és el men. *jo mor* (Camps Merc., *Folkl.* I, 263). La construcció reflexiva *morir-se* de cap manera no és cosa de la llengua moderna i familiar: a part dels *morie-s* 1250, i *muyro-m* citats, vegeu exemples de les *VidesR* en el gloss. d'aquestes. Avui se sent fins a tots els extrems del domini lingüístic, pel N. en el Capcir i tot («*žezia se murik*» 'ahir va morir-se', *se mor*, *s'és mor(t)*, Formiguera, 1960).

Uns pocs significats figurats o secundaris, partint de la comuna idea bàsica de 'acabar-se': 'desaiguar, o perdre's pels camps, un corrent d'aigua': «lo Barranc X *móri* [Ind. Pres. 3] en lo terme dels Guiamets, al Mas de la Burguera», Marçà (1935); 'desembocar un afluent en un riu': «lo Barranc de la Covalta naix a Rossell i mor a Servol», Canet lo Roig (1961); 'deixar de ser visibles o útils les senyes dels pescadors': al Pelló de l'Albufera diuen que les dues penyes que els guien, per la banda del Sud (*Mogot de Terra* i *Mogot de Fora*) «*moren* de terra Montgó»: per poder-les pendre en enfilall amb el Cap de Sant Antoni, cal ficar-se més mar endins, car més cap a terra el Montgó tapa la visual (1962). Per a 'apagar-se' veg. infra sobre *amortar*.

L'ús de *morir* transitiu, com a concurrent i sinònim de *matar*, que es troba antigament en totes les llengües romàniques d'Occident, i s'ha mantingut millor en les del Sud, i més en les ibero-romàniques que a Itàlia, si bé enlloc tan constant i ferm com en català, va ser estudiat dins el conjunt romànic en el meu *DCEC* amb ampla extensió, i podem ara remetre-hi sense repetir-ho: *DECH* IV, 149a25-b28. En la nostra llengua és on ha tingut el més gran descabellament i la major fixesa.

El trobem des dels orígens, fins a totes les formes dialectals modernes; ja en les *Homilies*: «si pren om penitència de sos pecatz, si-ls à feits d'om que aja *mort*, e altres moltz, e-n reté ab si negú, pauc li val sa penitència» (5r5). Ja ho veiem en el S. XII, en Guillem de Berguedà, un dels més antics trobadors nostres: «En Pons lo pros de Mataplana, / pagans l'an *mort*, mas Dieu l'a pres / a sa part --» (*Plany de Ponç de Mataplana*, Milà i Fontanals, *Observaciones Poesía* 60

Pop. 1853, p. 71); en Cerverí el trobem bastant i és sempre en les seves obres de llenguatge més català, o sigui els poemes llargs, didàctics: «que si l'esperver pres / se'n portés lo pagès / sa muller l'agra *mort*; / e ac de-sé confort / que --», *F. del Rossinyol*, v. 117; «Doncs, porem dir axí: / si femna-ns ha estorts [Maria], / femna-ns havia *morts*» [Eva], «Si -m sabets ensenyar / tres hòmens, ne nomnar, / c' àjon femnes estortz, / e(u)-us en diray mil, *morts*», *Maldit* (versos 400, 374).

N'abunden els testimonis en Lluïll: «el cors féu ésser pobre, venut, turmentat, trebayllat, menyspreat, *mort* en la creu», *Merav.* (NCL. III, 171); en tots dos nombres i gèneres: «lo lop à *morta* ta muller e à *morts* tos cans», *Blanq.* (NCL. I, 248.4, 126.7, 245.20; veg. els textos en *CRIDAR* i *ATÈNYER*). En les *VidesR* usos semblants: «as *morta* l'ànima d'él per fals jurament» (trad. «animam ipsius falsa juratione perimeres»), 187v2.13; i d'altra banda, netament en veu pasiva: «seré *mort* per les dens de les bèsties», 61r2, n. 48. «En qual manera Judes Rubèn à *mort*», «son frayre ja avia *mort*» (clarament 'l'ha occit'), *Lleg. Rim. Sev.*, vv. 187, 414, i també en els 133 i 952. I igual en la doc. cancelleresca: «un almirayll del rey de Ermènia ha *morts* lo rey vell de Ermènia e-l jove», comunica a la cort catalana un enviat barceloní, en l'any 1305 (Finke, *Acta Ar.* III, 181).

Així ha restat en català, amb caràcter general, fins avui, a diferència de les altres llengües romàniques, on aquest ús ha decaigut pertot en més o menys, car a penes en resta res, p. ex., en llengua d'oc, i fins en castellà s'ha afermat *matado* des de la segona meitat del S. XIII, mentre que en català central *matat* encara ens resulta mal sonant (passat que es tracti de *s'ha matat* per 'suïcidat'): fins al punt que, en català, això, en lloc de recular, s'ha generalitzat i fet més obligatori, car en textos medievals sí que trobem *matat* en concurrència amb l'altre; en les *Lleg. Rim. Sev.* no sols trobem *s'és axí matats* (v. 673) sinó també com a tr.: «e comportà-s mils que Pilat, / e él per envey' à-l *matat*» v. 410, «com los jueus e Ponz Pilat, / per gran enveya, an *matat* / Jesús, lo metge natural» v. 565. És comprèn, doncs, a base d'això, el recurs de gran èmfasi estilístic, que trobem en Cerverí: «ja no-us tolràn valén d'un' esclavina / vostr' enemic, pus aytal domn' amatz, / ans los veyretz vencutz e *mortz* e *matz*», Cerverí (11/47.10).

En fi s'arriba a usar el femení *mort* per 'acció de matar' o 'matarça': «si se sabés les *morts* que ha fetes!». No és encara ben bé això en «nafrà un home per *morts*» en un doc. de Conflent de princ. S. XIII (Aiguatèbia, PPujol, *DocVgÜrg.*, 7.2) que podem deixar com un dels testimonis més antics de *mort* f. 'acció de morir', 'ferir fins a resultar-ne la mort'; però sí ja plenament en els *CostTort.*, com a títol d'un capítol: «De *mort* o occiment de bestiar» (Ol. 436). Tan consolidat va quedar això en la ruralia del català or., que en els vessants montsenyencs ho sentim en una locució bo i estereotipada *a mort de*: «en aquella masia hi vaig ser una vegada que vaig anar-hi a *mòr*